

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-26-42>

УДК 316.66(477):332.1

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНУ

SOCIAL RESPONSIBILITY OF ENTERPRISES AS A FACTOR OF ENSURING THE COMPETITIVENESS OF THE REGION

Мацьків Романа Тарасівнакандидат економічних наук, доцент,
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2966-6012>**Топольницька Тетяна Богданівна**кандидат економічних наук,
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0125-542X>**Данилейчук Руслан Богданович**кандидат економічних наук, доцент,
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2074-1266>**Matskiv Romana, Topolnytska Tetiana, Danyleichuk Ruslan**
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

У статті узагальнено комплексне трактування конкурентоспроможності регіону на основі вже виділених раніше наукових підходів. Зосереджено увагу на тому, що конкурентоспроможність регіону визначають у таких аспектах: досягнення високого рівня життя населення, ефективне функціонування господарських структур та забезпечення інвестиційної привабливості регіону. Визначено, що вагомим фактором забезпечення описаних аспектів конкурентоспроможності регіону є реалізація підприємствами заходів із соціальної відповідальності. У довгостроковій перспективі реалізація корпоративної соціальної відповідальності передбачає побудову стратегії, яка спрямовує підприємство на реалізацію принципів сталого розвитку, підзвітності та прозорості і на досягнення високих стандартів операційної та виробничої діяльності. Доведено, що такий підхід забезпечує отримання значних переваг від її реалізації, які прямо чи опосередковано впливають на підвищення конкурентоспроможності регіонів у відповідних аспектах. У статті визначено гіпотетичний взаємозв'язок між перевагами, які отримують компанії від реалізації КСВ стратегій, та аспектами конкурентоспроможності регіону. Доведено, що ведення соціально відповідальної діяльності підприємствами сприяє її поширенню і серед населення, органів влади, громадських установ і організацій. А це, своєю чергою, сприяє підвищенню конкурентоспроможності регіону.

Ключові слова: конкурентоспроможність, регіон, аспекти конкурентоспроможності, соціальна відповідальність, переваги, фактори конкурентоспроможності.

В статье обобщен комплексный подход к пониманию конкурентоспособности региона на основе уже выделенных ранее научных подходов. Сосредоточено внимание на том, что конкурентоспособность региона определяют в следующих аспектах: достижение высокого уровня жизни населения, эффективное функционирование хозяйственных структур и обеспечение инвестиционной привлекательности региона. Определено, что весомым фактором обеспечения описанных аспектов конкурентоспособности региона является реализация предприятиями мероприятий по социальной ответственности. В долгосрочной перспективе реализация корпоративной социальной ответственности предполагает построение стратегии, которая направляет предприятие на реализацию принципов устойчивого развития, подотчетности и прозрачности, а также и на достижение высоких стандартов операционной и производственной деятельности. Доказано, что такой подход обеспечивает получение значительных преимуществ от ее реализации, которые прямо или косвенно влияют на повышение конкурентоспособности регионов в соответствующих аспектах. В статье определено гипоте-

тическую взаимосвязь между преимуществами, которые получают компании от реализации КСО стратегий, и аспектами конкурентоспособности региона. Доказано, что ведение социально ответственной деятельности предприятиями способствует ее распространению и среди населения, органов власти, общественных учреждений и организаций. А это, в свою очередь, способствует повышению конкурентоспособности региона.

Ключевые слова: конкурентоспособность, регион, аспекты конкурентоспособности, социальная ответственность, преимущества, факторы конкурентоспособности.

The article examines the approaches to defining the category "competitiveness of the region". A comprehensive interpretation of the region's competitiveness is generalized on the basis of previously identified scientific approaches. The average attention is paid to the fact that the competitiveness of the region is determined in the following aspects: achieving a high standard of living, efficient functioning of economic structures and ensuring the investment affiliation of the region. It is determined that an important factor in ensuring the described aspects of the region's competitiveness is the implementation of social responsibility measures by enterprises. The article establishes that the proof of this is, first of all, the approaches to the interpretation of the category of "social responsibility". Modern business environment and scholars approach the interpretation of the term "corporate social responsibility" somewhat differently. But both are inclined to define the International Standard ISO 26000 "Guidelines for Social Responsibility". In the long run, the implementation of corporate social responsibility involves building a strategy that directs the company to implement the principles of sustainable development, accountability and transparency and to achieve high standards of operating and production activities. At the next stage, according to research, it is established that organizations that include social responsibility in their strategy, receive significant benefits from its implementation. Namely, such enterprises can count on greater investor attractiveness, a higher level of trust on the part of the population, government and local self-government, increase of commercial and production efficiency of activity, etc. Internal social programs of such companies are a powerful factor in motivating and loyal to their employees. Accordingly, business owners benefit from CSR activities. The benefits of socially responsible activities of economic structures directly or indirectly affect the competitiveness of regions in relevant aspects. The article identifies a hypothetical relationship between the benefits that companies receive from implementing CSR strategies and aspects of the region's competitiveness that have been identified previously. It is proved that conducting socially responsible activity by enterprises promotes its spread among the population, authorities, public institutions and organizations. And this in turn helps to increase the competitiveness of the region.

Keywords: competitiveness, region, aspects of competitiveness, social responsibility, advantages, factors of competitiveness.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Для успішного і ефективного розвитку будь-якої країни важливим є соціально-економічний розвиток її регіонів. Тому сьогодні питання регіонального розвитку є актуальним що, відповідно, формує необхідність постійного дослідження інструментів, факторів та елементів його забезпечення. Сучасна світова та вітчизняна наукова спільнота із факторів, які впливають на розвиток регіонів, виділяють різні, залежно від мети та цілей дослідження. Зокрема, формулюють такі: державна регіональна політика та діяльність органів місцевого самоврядування; активність у економічній та соціальній сферах підприємств, організацій, компаній, органів влади, населення та громадських організацій; створення та реалізація інновацій; залучення інвестицій, в тому числі й соціальних та багато інших. Ці фактори, з нашої точки зору, значною мірою можуть забезпечуватись через реалізацію стратегії соціальної відповідальності органами влади, господарючими структурами і населенням. Попри значну кількість наукових досліджень та практичних напрацювань, взаємозв'язку між КСВ підприємств і конкурентоспроможністю регіонів не приділялось достатньо уваги. В цій статті акту-

альним видається встановлення взаємозв'язку між перевагами, які отримують від соціально відповідальної діяльності господарюючі структури, та конкурентоспроможністю регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями розвитку та реалізації корпоративної соціальної відповідальності займаються багато науковців, дослідників, а також практиків та бізнес-консультантів. У працях закордонних вчених А. Керролла, Ф. Котлера, Н. Лі, А. Маквільямса, М. Портера та інших значну увагу приділено сфері соціальної відповідальності підприємств, корпоративній соціальній відповідальності, а саме підходам до визначення дефініцій, розумінню складових, перевагам від реалізації концепції чи її складових тощо. В Україні у сфері соціально відповідального ведення бізнесу також зосереджено багато досліджень та аналізу практичних підходів. Зокрема, Гоголя О., Гончаров С., Грищук В., Колишко Р., Кричевський Н., Кудінова І., Лазоренко О., Петрашко Л., Саприкіна М., Харламова А. аналізують теоретичні питання та основні підходи до впровадження принципів КСВ. Інші науковці, а саме, Акімова І., Осінкіна О., Філіпенко А., Марцінків А. наголошують на тому, що економічна та

політична інтеграція України у загальноєвропейські процеси передбачає приєднання до цінностей, в тому числі й дотримання принципів корпоративної соціальної відповідальності, оскільки ця стратегія є одним із інструментів підвищення конкурентоспроможності та динамічності економічної системи.

В контексті цього дослідження варто звернути увагу на роботу З. Галушки та В. Грунтковського [1]. Вони вбачають у соціальній відповідальності чинник конкурентоспроможності підприємства. Соціальна відповідальність, як окреслюють вчені, є об'єктивною необхідністю господарюючої структури, яка прагне зайняти свою нішу у конкурентному середовищі, сформувати свій сегмент ринку, залучити до співпраці іноземних партнерів чи інвесторів. Ефективність реалізації зазначених цілей значною мірою залежить від приєднання підприємства чи компанії до загальноєвропейських процесів, від формування ефективної системи управління, вибору правильних, об'єктивних та різноманітних критеріїв оцінювання ефективності діяльності. Складовою зазначених процесів є корпоративна соціальна відповідальність та відповідні соціальні показники, реалізацію яких вона забезпечує.

Категорія «конкурентоспроможність» є також широко дослідженою. А саме вивченням та формуванням теоретико-методологічних основ конкурентоспроможності регіону займаються такі зарубіжні та вітчизняні вчені, як І. Ансофф, А. Воронкова, П. Друкер, Ю. Іванов, М. Кизим, С. Клименко, М. Портер, В. Пономаренко, О. Тридід, Р. Фатхудинов, С. Хамініч, Й. Шумпетер та інші. Праці цих науковців розкривають сутність підходів до розуміння конкурентоспроможності регіону, ідентифікують види конкурентних переваг та механізми їх формування, визначають умови забезпечення конкурентоспроможності регіону, формулюють конкурентні стратегії, методи оцінювання конкурентоспроможності регіону тощо. Українські дослідники О. Ю. Бобровська, Т. О. Савостенко, І. Е. Польська, В. І. Попруга, К. М. Огданський, Л. Г. Шевченко, О. В. Каховська, О. В. Куріний, О. Ю. Матвєєва визначають умови забезпечення конкурентоспроможності регіонів у контексті активізації економічного розвитку [2].

Попри велику кількість наукових досліджень та практичних напрацювань як у сфері соціальної відповідальності, так і в дослідженнях конкурентоспроможності регіону, доцільно зазначити, що вивченню впливу реалізації першої на розвиток другої приділяють недостатньо

уваги. Значимість викладеного, з нашої точки зору, зумовлює актуальність статті та передбачає продовження наукових досліджень.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Отже, метою статті є ідентифікація соціальної відповідальності господарюючих структур саме як фактора конкурентоспроможності регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Тема дослідження визначає необхідність окреслення суті категорій «конкурентоспроможність регіону» та «соціальна відповідальність підприємств», які будуть актуальні саме в його контексті. Варто зазначити, що категорії є широко дослідженими, водночас автори часто приводять їх визначення саме в тому аспекті, який визначає мету роботи.

Конкурентоспроможність регіону досліджували як українські, так і закордонні вчені. Романко О. П. [3] на основі аналізу та узагальнення публікацій науковців виділяє три підходи та пропонує комплексний до трактування цієї категорії:

– конкурентоспроможність як здатність витримувати конкуренцію на товарних ринках (конкурентоспроможність підприємств). Водночас зазначається, що у цьому випадку конкурентоспроможність регіону ототожнюють із конкурентоздатністю підприємства. Разом з тим, високий рівень конкурентоспроможності території не може забезпечуватись лише за рахунок підприємств;

– конкурентоспроможність як здатність до підвищення рівня життя населення (конкурентоспроможність населення). Такий підхід також визначає важливе обмеження, оскільки досягнення регіоном конкурентоспроможності лише за рахунок зростання рівня життя населення є досить суперечливим та неоднозначним;

– конкурентоспроможність як здатність виявляти, створювати, використовувати конкурентні переваги заради досягнення вищих конкурентних позицій серед регіонів-конкурентів.

Узагальнивши різні підходи до комплексне трактування конкурентоспроможності регіону, науковці виділяють такі три основні аспекти, які, на їхню думку, визначають конкурентоспроможність регіону:

перший підхід: необхідність досягнення високого рівня життя населення (конкурентоспроможність на ринку праці або конкурентоспроможність, що забезпечується населенням);

другий підхід: ефективність функціонування господарського механізму регіону (конкуренто-

спроможність на ринку товарів або конкурентоспроможність забезпечена виробництвом);

третій підхід: забезпечення інвестиційної привабливості (конкурентоспроможність на ринку капіталу або фінансова конкурентоспроможність).

З нашої точки зору, вагомим фактором забезпечення перелічених аспектів конкурентоспроможності регіону є реалізація підприємствами (чи загалом, господарюючими структурами) заходів із соціальної відповідальності.

Доведенням цього, перш за все, є підходи до трактування самої категорії «соціальна відповідальність». Сучасні бізнес-середовище та науковці підходять до трактування сутності терміну «корпоративна соціальна відповідальність» дещо по-різному. Разом з тим, і в науковому середовищі єдиного підходу до визначення цієї категорії ще немає. Це пов'язано з тим, що важливим є формування системного підходу до комплексної проблеми. Варто відзначити, що як бізнес, так і наукове середовище при необхідності акцентують увагу лише на окремих складових соціальної відповідальності, які є актуальними в межах того чи іншого дослідження.

Попри багатозначність тлумачень та розрізненість у визначенні, більшість дослідників КСВ все ж базуються на підході Міжнародного стандарту ISO 26000 «Керівництво із соціальної відповідальності», відповідно до якого корпоративну соціальну відповідальність слід розглядати як відповідальність організації за вплив її рішень та діяльності на суспільство і навколишнє середовище через прозору та етичну поведінку, яка сприяє сталому розвитку, що включає здоров'я та добробут суспільства; враховує очікування зацікавлених сторін; відповідає чинному законодавству та міжнародним нормам поведінки [4]. Для забезпечення високого рівня конкурентоспроможності підприємства довгостроковій перспективі реалізація корпоративної соціальної відповідальності передбачає побудову стратегії, яка відповідає принципам сталого розвитку, підзвітності та прозорості і характеризується високими стандартами операційної та виробничої діяльності.

Визначення КСВ та побудова відповідної стратегії забезпечують отримання переваг від такої діяльності для бізнесу, влади, громади і суспільства загалом. Узагальнення напрацювань теоретиків та практиків дає можливість сформулювати перелік основних переваг від КСВ діяльності:

– відповідальні компанії є привабливішими для інвесторів, також вони можуть розрахо-

увати на вищий рівень довіри з боку населення, органів влади та місцевого самоврядування; також, своєю чергою, це призводить до залучення інвестицій та виходу на нові ринки;

– заходи із соціальної відповідальності, які реалізуються у внутрішній сфері, сприяють підвищенню мотивації працівників, збільшенню залученості співробітників, можуть забезпечувати лояльність з боку персоналу;

– сталість розвитку компанії у довгостроковій перспективі, системність діяльності.

Разом з тим ці переваги є водночас і конкурентними перевагами. Зростання рівня соціальної відповідальності забезпечує конкурентоспроможність підприємства. Відповідно, компанії, які включають до своєї діяльності соціальну відповідальність забезпечують підтримання не лише власного високого рівня конкурентоспроможності, а й того регіону, де вони функціонують. Додатковим коментарем на користь КСВ, з нашої точки зору, є те, що персонал соціально відповідальних компаній переносить таку поведінку і у власне щоденне життя. Адже, поширення знань серед працівників підприємств про екологічні, соціальні проблеми і шляхи їх вирішення сприяє реалізації соціально відповідальної поведінки і в повсякденному житті людей.

Тому КСВ дозволяє сприяти зростанню конкурентоспроможності регіону у всіх зазначених аспектах. Відповідний взаємозв'язок переваг від реалізації соціально відповідальних заходів та аспектів конкурентоспроможності представлено на рис. 1.

Також доцільно звернути увагу і на те, що для підвищення інвестиційної привабливості компанії важливо реалізовувати і соціальні інновації. Їх впровадження спрощується саме в умовах, коли компанія здійснює соціально відповідальну діяльність. За результатами досліджень науковців [5] можна стверджувати, що соціальні інновації сприяють сталому розвитку соціальних і економічних систем, що, своєю чергою, означає забезпечення конкурентоспроможності регіону.

Висновки із цього дослідження і дальші перспективи в цьому напрямку. Важливо відзначити, що різні аспекти конкурентоспроможності прямо чи опосередковано пов'язані із соціально відповідальною діяльністю господарюючих структур. Наступні дослідження мають полягати у визначенні рівня, детермінованості та тісноти взаємозв'язку та взаємовпливу між визначеними факторами конкурентоспроможності регіону та соціальною відповідальністю господарюючих структур.

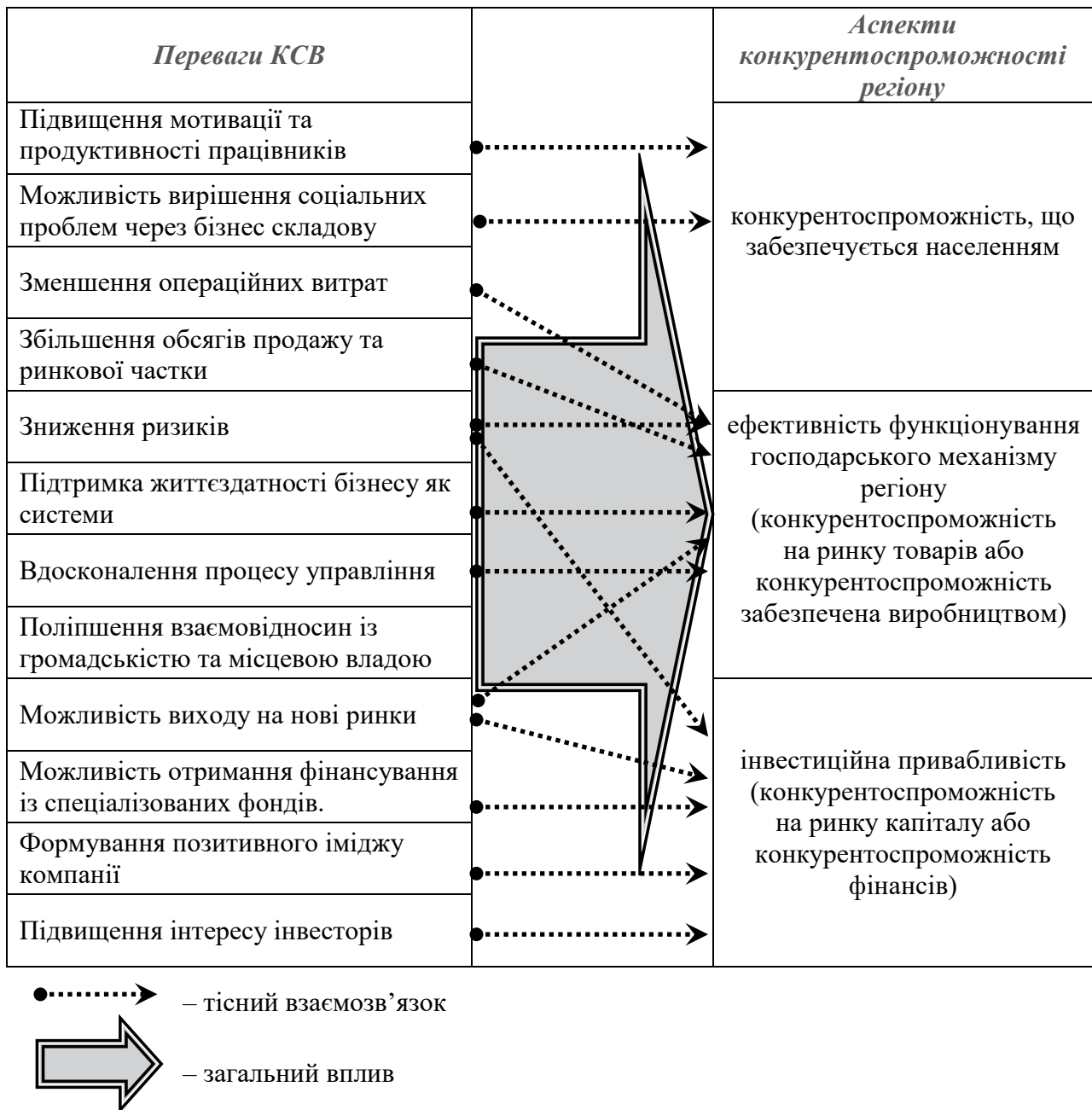

Рис. 1. Взаємозв'язок переваг КСВ та аспектів конкурентоспроможності регіону

Джерело: розроблено авторами

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Галушка З., Грунтковський В. Соціальна відповідальність як чинник конкурентоспроможності українського бізнесу. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2011. Вип. 124–125. С. 43–46. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Ekon_2011_124-125_15 (дата звернення: 21.04.2021).
2. Бобровська О. Ю., Савостенко Т. О., Польська І. Е. Забезпечення конкурентоспроможності регіонів у контексті активізації економічного розвитку / за заг. ред. О. Ю. Бобровської. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2013. 48 с.
3. Романко О. П. Поняття конкурентоспроможності регіону та його ознаки. *Ефективна економіка*. 2015. № 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3869> (дата звернення: 21.04.2021).
4. Міжнародний стандарт ISO/FDIS 26000 «Керівництво з соціальної відповідальності». URL: http://www.ksovok.com/doc/iso_fdis_26000_rus.pdf (дата звернення: 21.04.2021).

5. Буй Ю. В. Особливості поширення соціальних інновацій у соціально-економічних системах в умовах сталого (збалансованого) розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. Ужгород, 2019. Вип. 25(1). С. 35–38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2019_25%281%29__9 (дата звернення: 21.04.2021).

REFERENCES:

1. Halushka, Z., Hruntkovskyi, V. (2011) Sotsialna vidpovidalnist yak chynnyk konkurentospromozhnosti ukrain-skoho biznesu [Sustainability as a factor in the competitiveness of Ukrainian business]. *Ekonomika: Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu im. T.H. Shevchenka* [Economy: Bulletin of Kyiv National University of T. Shevchenko]. Kyiv, vol. 124–125, pp. 43–45. Retrieved from: http://papers.univ.kiev.ua/ekonomika/articles/Social_responsibility_as_a_factor_of_the_Ukrainian_business_competitiveness_14379.pdf (in Ukrainian)
2. Bobrovska, O., Savostenko, T. & Polska, I. (2013) Zabezpechennya konkurentospromozhnosti rehioniv u konteksti aktyvizatsiyi ekonomichnoho rozvytku [Ensuring the competitiveness of regions in the context of intensifying economic development]. Dnipropetrovsk. (in Ukrainian)
3. Romanko, O. (2015) Ponyattya konkurentospromozhnosti rehionu ta yoho oznaky [The concept of competitiveness of the region and its features]. *Efektivna ekonomika* [Efficient economy], no. 3. Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3869> (in Ukrainian)
4. International standard ISO / FDIS 26000 "Guidelines for social responsibility". Retrieved from: <https://www.iso.org/standard/42546>
5. Bui, Yu. (2019) Osoblyvosti poshyrennya sotsial'nykh innovatsiy u sotsial'no-ekonomichnykh systemakh v umovakh staloho (zbalansovanoho) rozvytku [Peculiarities of spreading social innovations in socio-economic systems in the conditions of sustainable (balanced) development]. *Naukovyy visnyk Uzhhords'koho natsional'noho universytetu. Seriya: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo* [Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: International Economic Relations and the World Economy]. Uzhhorod, vol. 25(1), pp. 35–38. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2019_25%281%29__9 (in Ukrainian)